

פתרון הבחינה

תנ"ך

קיץ תשפ"ד, 2024, שאלון: 1362

מוגש ע"י מורי תנ"ך בביה"ס לבגרות של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.

פרק ראשון – שייכות וזרות (48 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שלוש מהשאלות 1-4 (לכל שאלה 16 נקודות).

שאלה 1

סעיף א'

(1) המשותף להתנהגות של שתי הנשים: שתיהן מפתות את שמשון שיגלה להן את סודו כדי שימסרו אותו לידי פלישתים.

הביקורת הנרמזת עליו בקטעים האלה: בשני המקרים שמשון נכנע להצקותיה של האישה, הוא לא מצליח לעמוד בפני השיכנועים שלהן.

לביסוס מפרק ט"ז: "ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו ותקצר נפשו למות ויגד לה את כל לבו". מפרק י"ד: "ויהי ביום השביעי ויגד לה כי הציקתהו...".

(2) לדעתך, ניתן להזדהות יותר עם אשת שמשון כי הפלישתים איימו על חייה ועל חיי אביה וניתן להניח שהיא פעלה כנגד שמשון בלית ברירה. לביסוס: "ויאמרו לאשת שמשון פתי את אישך ויגד לנו את החידה פן נשרוף אותך ואת בית אביך באש...". לעומת דלילה שפעלה כנגד שמשון בעבור בצע כסף. הפלישתים הציעו לשלם לה כסף רב בעבור סודו של שמשון. לביסוס: "...ועלו אליה סרני פלישתים ויעלו הכסף בידם".

סעיף ב'

התפיסה המובעת בשיר היא שתמיד האדם ינסה להתרחק ממוצאו בדרך כלשהי: "תמיד תוכל לברוח מאביך, מאימך ומשמך..." , אך לעולם לא יצליח להימלט ממי שהוא: "...אך אפילו בסוף העולם לא תוכל לברוח מעצמך".

התפיסה באה לידי ביטוי ביחס של הפלישתים אל שמשון: למרות שמשון ניסה להתערות בקרב הפלישתים, נשא אישה פלישתית והיו לו חברים פלישתים, הם (הפלישתים) ראו בו אויב: "... ויאמרו נתן אלוהינו בידנו את שמשון אויבנו" אן: "... כי אמרו נתן אלוהינו בידנו את אויבנו ואת מחריב ארצנו ואשר הרבה את חללנו".

בהתנהגותו של שמשון: למרות שניסה להתרחק מהוריו ומדרכיהם, בסופו של דבר כאשר שמשון נלכד על ידי הפלישתים שעיוורו אותו ולעגו לו הוא חזר למקורותיו. שמשון העיוור והאסור על ידי פלישתים, פנה לעזרתו של אלוהים, הוא חזר לעצמו, למקורותיו. לביסוס: "ויקרא שמשון אל ה' ויאמר אדני ה' זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה אלהים ואנקמה... מפלישתים".

ביחס של בית אביו אליו: מבחינת הורי שמשון, נראה היה שהוא מנסה להתרחק מהם ומבני עמו כאשר ביקש להינשא לפלישתית. לביסוס: "ויאמר לו אביו ואמו האין בבנות אחיך ובכל עמי אשה כי אתה הולך לקחת אשה מפלישתים הערלים".

שאלה 2

סעיף א'

(1) "כי מר לי מאוד מכם = בשבילכן" – נעמי מתייחסת בדאגה לכלותיה האלמנות, היא עצובה בשבילן שהן נותרו ללא בעלים ואין ביכולתה לעזור להן בייבום, כי אין לה עוד ילדים. לביסוס: "שבנה בנתי לכן כי זקנתי מהיות לאיש כי אמרתי יש לי תקוה גם הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים הלהן תשברנה... הלהן תעגנה לבלתי היות לאיש".

"כי מר לי מאוד מכם = בגללכן" – נעמי מתייחסת בהאשמה לכלותיה, שבגללן היא הגיעה למצב הזה. נראה שנעמי מאשימה את כלותיה, שבגלל נישואיה בניה לנשים נוכריות היא נענשה במותם ובמות בעלה. לביסוס: "ותאמר הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה שובי אחרי יבמתך".

(2) ביחסה של נעמי אל רות, בא לידי ביטוי הפירוש של המילה "מכם" = בשבילכן. נעמי ניסתה לשכנע את רות לחזור אל בית הוריה מתוך דאגה אליה, אך כאשר היא ראתה שרות מתעקשת לדבוק בה ולדאוג לה, היא מפסיקה לנסות לשכנע אותה לנהוג אחרת. אם נעמי הייתה רואה ברות הנוכרייה את האשמה במצבה, שבגללה היא אלמנה וערירית, הרי שלא הייתה מסכימה שתמשיך להתלוות אליה.

סעיף ב'

היחס אל רות בנוגע להשתייכותה לעם ישראל על פי פרק א' – כאל אישה זרה נוכרייה שבאה ממואב עם חמותה.
 היחס אל רות בנוגע להשתייכותה לעם ישראל על פי פרק ד' – כאל אחת מבנות העם, אנשי בית לחם מברכים אותה שתזכה להקים בית כאמהות האומה.
 הגורם לשינוי ביחס הוא נישואיה לבעז. התעקשותה של רות לדבוק בחמותה ולדאוג להמשכיות שם משפחת בעלה ובנה המתים ולהינשא דווקא לגואל למשפחת אלימלך, כל אלו הוכיחו לאנשי בית לחם על רצונה ונכונותה להשתלב ולהשתייך לעם ישראל.

שאלה 3

סעיף א'

(1) השרים פעלו נגד דניאל, כי הם קינאו בו. דריוש המלך בנה היררכיה שלטונית, ומעל לכל פקידיו ושריו הוא מינה שלושה משגיחים וביניהם דניאל. אבל דניאל גבר על כולם והיה הטוב מביניהם, עד כדי שהמלך חשב למנותו כאחראי על כל הממלכה (משנה למלך), לכן השרים האחרים פעלו נגדו, כדי למנוע מינוי זה. לביסוס: "ויהי דניאל גובר על המשגיחים והאחשדרפנים... עד שחשב המלך להעמידו על הממלכה. אז ביקשו המשגיחים והאחשדרפנים למצוא עלילת דברים על דניאל...".
השרים ניצלו את זרותו כדי לפגוע בו, כאשר הבינו שהם לא מוצאים כל דופי בהתנהגותו מלבד באמצעות אמונתו השונה. השרים ביקשו מהמלך להוציא צו האוסר על כל אדם בממלכה להתפלל אל כל אל או אדם מלבד אל דריוש המלך, במשך 30 ימים, כי ידעו שדניאל יפר זאת ויתפלל לאלוהיו בלבד. לביסוס: "ויאמרו האנשים האלה: לא נמצא על דניאל זה עלילה אחרת מלבד עבודת אלוהיו". אז: "ויענו ויאמרו למלך: דניאל... לא שם ליבו אליך המלך, וגם לא אל האיסור אשר כתבת ושלוש פעמים ביום מבקש את בקשתו". ייתכנו ציטוטים אחרים.

(2) התוצאה של פעולת השרים: הם ובני משפחותיהם, הושלכו אל גוב האריות ונטרפו על ידם.

האירוניה המשתקפת בתוצאה זו: מה שהשרים רצו שיקרה לדניאל, שייטרף על ידי האריות, קרה להם (לשרים ולבני משפחותיהם).

סעיף ב'

המסר התיאולוגי שמועבר באמצעות אזכור האריות: ה' שולט בכל.
לפי דניאל: ה' שולט באריות ומונע מהם לפגוע בדניאל. לביסוס: "אלוהיי שלח את מלאכו ויסגור את פי האריות ולא חיבלו בי".
לפי מלכים ב': ה' משלח אריות בעמים הזרים שהובאו להתיישב בשומרון, בגלל עבודת האלילים שלהם בארץ. לביסוס: "ויהי בתחילת שבתם שם לא יראו את ה' וישלח ה' בהם את האריות ויהיו הורגים בהם".

שאלה 4

סעיף א'

הצעת שכניה לעזרא כדי לעזור לו בהתמודדותו עם בעיית הנשים הנוכריות: לגרש את הנשים הנוכריות ואת הילדים שנולדו מהן, מקרב בני ישראל. לביסוס: "להוציא כל נשים והנולד מהם".

שני הטיעונים של שכניה כדי לשכנע את עזרא:

- למרות שהעם חטא מאוד לה', הרי שעדיין יש לו תקווה, אם יתקן את דרכיו. לביסוס: "...ועתה יש מקוה לישראל על זאת".
- גירוש הנשים הנוכריות וילדיהן, הוא רצונו של ה' ועליהם לנהוג כמצוותו. לביסוס: "ועתה נכרת ברית לאלהינו להוציא כל הנשים והנולד מהם בעצת אדני והחרדים במצות אלהינו וכתורה יעשה".

סעיף ב'

- (1) דרישת עזרא מהעם שונה מן ההצעה המקורית של שכניה: שכניה הציע לגרש את הנשים הנוכריות ואת הילדים שנולדו מהן, אך עזרא מציע לפני העם רק לגרש את הנשים הנוכריות. עזרא שינה בדבריו את ההצעה המקורית, כי כנראה ידע שרבים מהעם לא יסכימו להיפרד מילדיהם שהם גידלו וחינכו. לכן בא בדרישה פחות מחמירה לפני העם, רק גירושן של הנשים הנוכריות (שאפשר למצוא להן תחליף מבנות העם).
 - (2) העיקרון העולה מן הכלל שבדברי חז"ל הוא שאין להטיל על הציבור גזירה/החלטה, שהציבור אינו יכול לעמוד בה.
- עיקרון זה בא לידי ביטוי בתגובת העם על דרישת עזרא: "ויענו כל הקהל ויאמרו קול גדול כן כדברך עלינו לעשות" – העם כולו מוכן לקבל עליו את ההחלטה/הגזירה, שהציג לפניו עזרא.

פרק שני – מנהיגות במבחן (32 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שתיים מהשאלות 5 – 7 (לכל שאלה 16 נקודות).

שאלה 5

סעיף א'

- (1) יפתח ראוי להיות מנהיג: הוא אינו ממחר לקחת עליו את תפקיד המנהיג על העם, אלא רק לאחר שיוכיח את מנהיגותו במלחמה מול בני עמון. לביסוס: "... אם משיבים אתם אותי להילחם בבני עמון ונתן ה' אותם לפני אנכי אהיה לכם לראש".
- יפתח אינו ראוי להיות מנהיג: כאשר זקני גלעד באו אל יפתח, הוא נהג בהם בהאשמה ובזלזול, שהם התעלמו מגירושו ועכשו כשהם בצרה הם פונים אליו. זוהי התנהגות קטנונית שאינה ראויה למנהיג, האמור לראות את טובת העם לפני ענייני האישיים. לביסוס: "... הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני מבית אבי ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם".
- (2) פסוקים ל"ל"ה תומכים בטענה שיפתח אינו ראוי להיות מנהיג. הוא נודר נדר לה', מבלי לחשוב על אופן ניסוחו ועל הקושי בהתרת נדר, רק כדי להבטיח לעצמו את הניצחון מול בני עמון. בסופו של דבר, נדר זה הביא למות בתו היחידה. לביסוס: "וידר יפתח נדר לה' אם נתון תתן את בני עמון בידי והיה היוצא מדלת ביתי לקראתי בשובי בשלום מבני עמון והיה לה' והעליתהו לעולה".

סעיף ב'

- (1) הביקורת על יפתח בהשוואה בינו ובין גדעון בנוגע להתמודדותם עם שבט אפרים: גדעון השיב בדברי נועם לאנשי שבט אפרים, הוא מיד פנה אליהם בדברי הרגעה ומחמאה על פועלם במלחמה ואפילו גימד את מעשיו במלחמה כדי לרכוש את ליבם ולהימנע מסכסוך. לביסוס: "ויאמר אליהם מה עשיתי עתה ככם הלא טוב עללות אפרים מבציר אביעזר".
- לעומת יפתח שהשיב בדברי האשמה לאנשי אפרים, שתלונתם היא תלונת שווא ושהם בחרו שלא להקשיב לקריאתו להצטרף לקרב. יפתח נוהג כמנהיג רודן, הרב ומסתכסך עם העם ואף נלחם בו. לביסוס: "ויאמר יפתח אליהם איש ריב הייתי אני ועמי ובני עמון מאד ואזעק אתכם ולא הושעתם אותי מידם..".
- (2) עיתוי הפנייה של שבט אפרים לגדעון, היה לאחר שהם לכדו את שני מלכי מדין והביאו את ראשיהם לגדעון. לכן יש להניח שגדעון היה מרוצה מאוד ממעשיהם ומהניצחון על מדין, לכן השיב לטענותיהם בנועם, בסבלנות ובדברי מחמאה. לביסוס: "בידכם נתן אלהים את שרי מדין את ערב ואת זאב..."
- עיתוי הפנייה של שבט אפרים ליפתח, היה לאחר תשלום הנדר שנדר. בשופטים י"א, ל"ז מתואר על קיום הנדר של יפתח, הקרבת בתו היחידה שיצאה לקראתו מביתו בשבו

מהמלחמה. לכן, יש להניח שבאותו הזמן יפתח היה עצוב מאוד וכעוס על מה שאירע, ובגלל זה השיב בתקיפות לאנשי אפרים. לביסוס: "ולמה עליכם אלי היום הזה להלחם בי".

שאלה 6

סעיף א'

רצון האל בנוגע למעמדו של העם בהשוואה לעמים אחרים: שהעם ישמור על קדושתו, על היבדלותו מיתר העמים. ה' מתייחס אל עם ישראל כעם המובחר מיתר העמים. רצונם של בני ישראל בנוגע למעמדו של העם בהשוואה לעמים אחרים: להידמות ליתר העמים הסובבים אותם ולנהוג כמותם. החוק בפרק י"ז מתמודד עם הפער בין רצון האל להיבדלות העם מיתר העמים לבין רצון העם להידמות ליתר העמים, במגבלות שהוא מציב למוסד המלוכה. המלך חייב להיות בחיר ה' ומקרב העם וחלים עליו איסורים, כדי להבדיל את מוסד המלוכה בישראל ממוסד המלוכה אצל יתר העמים. לשמור על היבדלות מסויימת.

סעיף ב'

- (1) האיום שמזכיר זקוביץ בדבריו הוא שמוסד המלוכה עלול להאפיל/ לגבור על האמונה הדתית, כלומר שהמלך יהיה חשוב יותר מה'. בספר דברים, חוק המלך, מטיל מגבלות על המלך בישראל, כדי להזכיר לו שהוא כפוף לה' כיתר העם. דוגמאות מהפרק בהן באה לידי ביטוי ההתמודדות עם האיום (על התלמיד להביא שתי ראיות):
- "שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך" – המלך ייבחר על ידי ה'.
 - "רק לא ירבה לו סוסים..." – אסור למלך להרבות ברכוש ובכוח, כדי להזכיר לו שהוא כפוף לה'.
 - "ולא ירבה לו נשים"
 - "ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל" – המלך מחוייב לקיים את חוקי ה', ככל בני ישראל.

תיתכנה דוגמאות נוספות מן הכתוב.

- (2) האיום שתיאר זקוביץ מתממש בתיאור ימי מלכותו של ירבעם. ירבעם החושש לכס מלכותו ולחיו, פועל להעמקת הפילוג בין שתי הממלכות וחוטא לה'. הוא עושה עגלי זהב, שהופכים תחליף לאל הממלכת ישראל. הוא ממנה כוהנים שלא משבט לוי, בניגוד למצוות ה'. והוא אף מזיז את מועד חג הסוכות, אחד משלושת הרגלים. נראה שהמלך האפיל על האלוהים. לביסוס מזקוביץ: "מנהיג בשר ודם מהווה איום לתפיסת עולם דתית", ואכן ירבעם ממציא חג על דעת עצמו ובניגוד למצוות ה': "...אשר בדא מלבו ויעש חג לבני ישראל...". תיתכנה דוגמאות נוספות.

שאלה 7

סעיף א'

דעתו של אדוניה: דוד כבר לא שולט בממלכה. הוא מכריז על דעת עצמו שהוא ימלוך ונוהג בהתנשאות בממלכה, נראה שמבחינתו דוד כבר לא מתפקד ולכן הוא רשאי לעשות כרצונו. הוא מגייס לו תומכים ועורך להם ארוחת זבח.

דעתם של בת שבע ונתן: דוד עדיין שולט בממלכה. שניהם פונים אל דוד, כדי ליידע אותו על מעשיו של אדוניהו ולגרום להמלכת שלמה במקום דוד. פעולותיהם מעידות על כך שהם רואים בדוד כמי שעדיין שולט ומחילט בממלכה.

סעיף ב'

(1) השלב הראשון של המלכת שלמה נערך ליד מעיין הגיחון, ליד מקור מים. הסמליות בנוגע למלכותו העתידית: שתימשך דורות רבים, כמו זרימת המים.

(2) השלב השני של ההמלכה נערך בארמון המלך. דוד ציווה להעלות את שלמה מן הגיחון אל ארמון המלך ולהושיבו על כסא המלך. חשיבותו של שלב זה: להקנות תוקף למשיחתו של שלמה למלך, הוא לא רק הוכרז כמי שיחליף את דוד במלוכה, אלא הוא כבר מולך בפועל.

פרק שלישי – מנהיגות פוגשת זהות (20 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שאלה 8

שאלה 8

סעיף א'

(1) המטרה של אבימלך: למשול על אנשי שכם.

הוא השתמש בזהותו: הוא ניגש אל דודיו בני שכם שיסייעו לו וישכנעו את אנשי שכם להמליך אותו עליהם, תוך כדי שהוא מזכיר להם שהוא אחד מהם. לביסוס: "וילך אבימלך שכמה אל אחי אמו... וזכרתם כי עצמכם ובשרכם אני".
המטרה של הגבעונים: לכרות ברית שלום עם בני ישראל, כדי שלא יהרגו אותם כיתר עמי הארץ.

הם השתמשו בזהותם: בתחפושת. הגבעונים הצטיידו בציוד ישן ובלה, כדי שיראה כאילו באו מארץ רחוקה וכל ציודם התבלה בדרך. באופן זה, הם שיכנעו את בני ישראל שהם אינם מעמי הכנעני, לכן הם יכולים לכרות איתם ברית שלום. לביסוס: "ויעשו גם המה בערמה וילכו ויצטירו ויקחו שקים בלים לחמריהם ונאדות יין בלים ומבקעים... ואמרו אליו ואל איש ישראל מארץ רחוקה באנו...".

(2) המחיר ששילם אבימלך על המניפולציות שעשה: ה' גרם לסכסוך בין אבימלך לבין אנשי שכם, בגלל שהרג את 70 אחיו כדי לקחת את המלוכה. אנשי שכם החלו למרוד באבימלך. לביסוס: "וישלח אלהים רוח רעה בין אבימלך ובין בעלי שכם ויבגדו בעלי שכם באבימלך".

המחיר ששילמו הגבעונים על המניפולציות שעשו: הם היו לשואבי מים וחוטבי עצים, עבדים לבני ישראל. לביסוס: "ויתנם יהושע ביום ההוא חטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמזבח ה'...".

סעיף ב'

(1) הביקורת של יותם על עצי הפרי בנוגע ליחסם למלוכה: עצי הפרי ראו במוסד המלוכה כמוסד נצלני, המנצל את העם למען טובתו האישית ושואב בו כל תועלת. לביסוס: "החדלתי את דשני... והלכתי לנוע על העצים".
הביקורת של יותם על כל העצים בנוגע לבחירתם באטד: האטד הוא בחירה שגויה ואינה ראויה למלוכה, האטד מוצג כמי שמפזר הבטחות שווא לצד איומים, כדי להבטיח את מלכותו. לביסוס: "אם באמת אתם משחים אתי למלך באו חסו בצלי ואם אין תצא אש מן האטד ותאכל את ארזי הלבנון".

(2) מוסר ההשכל בנוגע למנהיגות, הנובע מדברי יותם: מלך אמור לנהוג למען טובת עמו, להיות נכון להקריב את חייו למען אנשיו, להנהיג ולהוביל את העם. לביסוס: "...אשר נלחם אבי עליכם וישלך את נפשו מנגד ויצל אתכם מיד מדין...".